

неспроможність на практиці, і, як виявилось, не змогли замінити собою справжні гуманістичні, людино стверджуючі цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков Г. Н. Этнопедагогика предмет, проблемы, современные поиски // становление этнопедагогика как отрасли педагогической науки. – элита, 2003. С. 22-23.
2. Державна національна програма "Освіта". – К. Райдуга, 1994. – С.62.
3. Державна програма "Вчитель" // Інформ. збірник МОН України. – 2002. - №10. – С. 3-12.
4. Етнографія України: Навч. посібник / За ред. С. А. Макарчука – Львів: Світ, 1994.- 520 с.
5. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.А. та ін. Виховання громадянина: психологічний і народознавчий аспекти: навчально-методичний посібник. – К.; Інститут змісту і методів навчання, 1997. С.89-90.
6. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа)// Початкова школа. – 2002. - №2.- С. 3-5.
7. Стефанюк С. Українське народознавство (практичне народознавство): Навч. посібник. – Харків: ББН., 2003. – С. 6-44.
8. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори у 2-х т. –К.: Рад. школа, 1983. –Т. 1. – 488с.

Сташків А.

Науковий керівник – доц.Ороновська Л. Д.

РОЛЬ СІМ'Ї В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Серед чинників виховання та навчання молоді важливе місце посідає сім'я. Саме вона є тим могутнім соціальним феноменом, який найтісніше об'єднує людей у родинне гніздо. Саме тут, з перших днів життя у дитини формується світогляд, закладаються перші паростки майбутнього характеру. Функції сім'ї надзвичайно благородні та різноманітні. Однією з них і важливою для нас, як майбутніх педагогів, є забезпечення духовних цінностей. Музично-естетичне виховання належить саме сюди. Адже зародження любові до музики, як до мистецтва, починається саме в сім'ї. Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї, — писав В.О. Сухомлинський. — Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [5, с. 134].

Музично-естетичне виховання посідає важливе місце у формування особистості дитини. Займаючись музикою, образотворчим мистецтвом чи іншим видом творчості, дитина приділяє даному заняттю більше уваги, аніж розвагам, які притаманні більшості дітей. Якщо змалечку дитина почала розвивати здібності до музики (в чому посприяли батьки), малювання чи співів, то вона має шанс удосконалювати їх в подальшому житті. А в цьому головними постановниками повинні бути батьки та вчителі, які дають їй шлях у майбутнє.

Ступінь дослідженої теми: до проблеми «Ролі сім'ї у процесі музично-естетичне виховання дітей середнього шкільного віку» зверталися такі педагоги та музиканти: Авер'янова Н.О., Болгарський Л.С., Вікторенко І.Р., Губ'як В.С., Дзвінка Р.Н., Комарова Л.С., Осинець Р.В., Рева В.Б., Струнка М.В.

Мета статті – дослідити та проаналізувати безпосередність впливу сім'ї на процес музично-естетичного виховання учнів середніх класів, формування їх світосприйняття, поглядів на прекрасне, розвиток естетичних почуттів та переживань.

Виклад основного матеріалу. Формування музичної культури школярів середнього віку є головним завданням сучасної музичної педагогіки. Формуванню музичної культури сприяє наявність у них музичного виховання. Музика має сприйматися як живе й захоплююче мистецтво, тому таким же живим і захоплюючим має бути навчання.

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. Ефективність музичного виховання і особливо виховання значною мірою залежить від особистості вчителя, його світогляду і професійної підготовки, педагогічного таланту і майстерності, багатства інтелекту і душевної чуйності, громадянської позиції.

Природа музичного мистецтва пов'язана як з трудовим так з духовним життям народу. Саме через музичне мистецтво дитина залучається до музичної спадщини рідного краю.

Через те, що музика захоплює такі ранні сфери психіки людини як сенсорика, моторика, емоції тощо, вплив музики на психічний розвиток людини в цілому дуже суттєвий.

Значення музики як виду мистецтва пояснюється насамперед її звичайною здатністю відображати переживання людей в різні моменти життя. Радіють люди — лунають урочисті й радісні звуки музики; співає солдат у поході — пісня створює особливий бадьорий настрій, організовує крок; мати тужить за сином, який уже ніколи не вернеться, — сумними звуками виливається горе. Музика супроводжує людину все життя.

Музичне виховання — це цілеспрямоване формування особистості дитини дією музичного мистецтва, формування інтересів, потреб здібностей, естетичного ставлення до музики. Школяр успішно працює в різних видах музичної діяльності, коли враховуються його індивідуальні особливості, вікові можливості. Музичний

розвиток — це результат формування учня в процесі активної музичної діяльності. Певне значення мають індивідуальні особливості кожного школяра.

Музичний розвиток відбудеться у сферах:

— емоцій — від імпульсивних відгуків на найпростіші музичні явища до більш виражених і різноманітних емоційних реакцій;

— відчуття, сприймання і слуху — від окремих розрізнень музичних звуків до цілісного, усвідомлення й активного сприймання музики, до диференціювання висоти звуку, ритму, тембру, динаміки;

— вияву ставлень — від нестійкого захоплення до стійких зацікавлень, потреб, до перших проявів музичного смаку;

— виконавської діяльності — від дій, пов'язаних із показом, наслідуванням; до самостійних виражальних і творчих проявів у співі та музично-ритмічному русі.

Музичне виховання і розвиток вимагають правильної організації і цілеспрямованого навчання. Навчання музики — виховний процес, в якому дорослий допомагає набуту музичного досвіду, елементарних відомостей і навичок, здобути відповідні знання. В свою чергу дитина активно засвоює це. Як і кожне виховання, музичне виховання має свої завдання, мету, методи і прийоми.

Неабияка роль сім'ї в естетичному вихованні пов'язана з тим, що сімейне виховання поєднує в собі цілеспрямовані педагогічні дії батьків з об'єктивним повсякденним впливом сімейного побуту. Протягом багатьох століть вплив сім'ї та найближчого оточення був достатнім для забезпечення естетичної спадкоємності в суспільстві. Люди, котрі не одержували ніякого естетичного виховання, крім сімейного, відзначалися високим рівнем смаку, про що переконливо свідчать скарби народного ужиткового мистецтва і фольклору всіх народів світу.

Сучасне художнє життя суспільства надто ускладнилося. Культурні здобутки, необхідні кожній людині, щоб добре орієнтуватися у пропонованому розмаїтті явищ мистецтва, не порівнянні з тією сумою знань та навичок, яких було цілком досить для естетичної соціалізації особи в суспільстві, де дотримувалися побутових традицій. Проте і в наш час поза сімейним вихованням важко досягти особистісного освоєння фундаментальних основ художньої культури.

Естетичне ставлення до дійсності являє собою нерозривну єдність раціонального і емоційного, розуму і почуттів. Раннє дитинство — важливий період у становленні особи. Маля ще не говорить, воно тільки уважно дивиться і слухає. Але як інтенсивно вбирає в себе весь навколишній світ! На емоційному стані дитини виразно відбивається духовна атмосфера, духовний клімат сім'ї. Взаємини між батьками, їх ставлення до інших людей, дорослих і малих, до речей і до живих істот — все це дитина сприймає неусвідомлено, але дуже активно і точно. Саме так починає формуватися світосприймання людини, закладаються уявлення про добре і погане, про смішне і сумне, про гідне наслідування і гідне презирства. На цій основі тримається і весь спектр естетичних оцінок, які протягом життя людина застосовує, оцінюючи явища дійсності і твори мистецтва як прекрасні, комічні, трагічні, високі тощо.

З дитячих років закладається в душі дитини і пошана до хліба, гідність та чесність у поведженні за столом — те, з чого починається естетика побутової поведінки і що виховується не тільки і не стільки словами, скільки безпосереднім впливом, наслідуванням оточення. З дошкільного віку повинно починатися й трудове виховання дитини, яке має спільну мету з естетичним вихованням: це формування здатності відчутти насолоду від добре зробленої справи.

У народній педагогіці здавна існує думка, що без глибокої, самовідданої любові до дітей не буває і не може бути повноцінного сімейного виховання. Світле благородство й велика любов батьків до дітей формує їх авторитет, а водночас і силу виховного впливу. Однак у любові до дітей, як справедливо вчить народна мудрість, треба мати почуття міри, ніколи не впадати в нерозумну, сліпу любов, яка спотворює, калічить дитину. Досвід тих сімей, які гарно виховують дітей, свідчить, що атмосферу любові й дружби в родинному колі створюють спільні духовні інтереси, спільна праця, задушевні бесіди, дозвілля.

Процес соціалізації дитини передбачає різнобічне пізнання людиною навколишньої соціальної дійсності, оволодіння навичками індивідуальної і колективної праці, прилучення до національної і вселюдської культури. Тому провідними чинниками у формуванні особистості виступають моральна атмосфера, що панує в сім'ї, спосіб внутрішнього сімейного життя та його стиль. Йдеться про соціальні установки, систему цінностей сім'ї, взаємин її членів між собою та ставлення до інших, моральні ідеали, потреби, сімейні традиції тощо. Соціокультурна функція сім'ї перебуває в нерозривному зв'язку із загальною культурою людей, у першу чергу батьків, і має на меті передачу певного досвіду, знань, духовних цінностей, принципів і способів поведінки від старших молодшим, формування інтересів, уподобань, прагнень, які мають глибоке пізнавальне наповнення, покликані розвивати позитивно забарвлені емоції, почуття, сприяти реалізації сутніх сил дитини, її особистісних позицій і орієнтацій.

Ми намагалися у вищесказаному показати, яке значення і роль сім'ї для розвитку особистості дитини. А зараз продовжимо наші роздуми про те, як сім'я може впливати на музично-естетичний розвиток школяра.

Шляхів залучення молодого покоління до прекрасного багато. І всі вони мають одне призначення — будувати щирі й доброзичливі взаємини між людьми. Виходячи із засад краси, батьки привчають дітей до чемності, з великою наполегливістю виробляють в них звичку бути ввічливими, в тому числі й під час мовного спілкування. Серед основних чинників естетичного виховання дітей у сім'ї є краса добробуту, вироблення у дитини здатності розуміти й відчувати мистецтво, прилучення її до активної художньої творчості.

Значний вплив на формування естетичних уподобань у сім'ї мають народний театр і народні танці. Український народний театр бере свій початок від давньоруських мандрівних акторів-скоморохів. Найпоширенішим в Україні в XVII-XVIII ст. був ляльковий театр — вертеп. Він користувався в народі великою популярністю, бо гостро висміював чиновників, хабарників тощо. До театральних дійств належить також колядування під час відзначення Різдвяних свят та щедрування під час Нового року. Саме цей вид музичної діяльності, особливо на Західній Україні, зберігся подекуди в сім'ях і має великий вплив на музично-естетичний розвиток учнів.

Там, де естетичні почуття і переживання не підвладні слову, на службу духовних поривів людини стає музика. «Музика — це мова почуттів. Мелодія передає найтонші відтінки почуттів, недоступні слову... І якщо словом обмежується проникнення вихователя у потаємні куточки юного серця, якщо після слова не починається тонше й глибше проникнення — музика, виховання не може бути повноцінним... Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної естетичної моральної культури», — писав В. Сухомлинський [5, с. 176]. Народна педагогіка має щодо цього могутнє виховне джерело — багату народну музику. Дітей у сім'ї прилучають до музики через слухання творів та навчання гри на народних інструментах — скрипці, дрибмі, гармонії, сопілці, бандурі, цимбалах, трембіті. Добре, коли батьки самі люблять музику, грають на музичному інструменті, передаючи у спадок дітям ці вміння. В народі кажуть, що людина, яка тримає в руках скрипку, не здатна заподіяти зла. «Здоров'я, розум і сопілка — мудра спілка», «Як музика іскриста, то й душа чиста», — твердять народні афоризми.

Культурний прогрес дає змогу розширити рамки естетичного виховання дітей у сім'ї, підключивши сюди як традиційні виховні методи, так і ті, які стали новими здобутками народної педагогіки нашого часу (книжка, радіо, кіно, телепередачі, слухання художніх творів у записах на платівці, магнітофонній плівці чи компакт-диску). Багато батьків систематично купують дітям книжки, ходять з ними до театру, кіно, в художні музеї, передплачують дитячу пресу, організовують колективне прослуховування музики і виконання пісень у сімейному колі.

Той з школярів, хто звик до постійного гуркоту підсилювачів, отримує пошкодження органів слуху і нервової системи загалом. Не менш небезпечною для молодого організму є звичка до постійної розслабленості (або збудження в залежності від стану нервової системи) «в присутності магніфона», звички до музики-наркотику.

Але надто пізно починати музичне виховання, коли дитину вже за вуха не відтягнеш від магніфона чи програвача. Відомо, що підлітки (а учні 5-6 класів відносяться до раннього підліткового віку) понад усе прагнуть довести свою дорослість, право на власне судження. І насамперед їх хочеться звільнитися від впливу сім'ї, з якою пов'язані уявлення про «дитячість». Звідси і твердження: «У вас Моцарт, а у нас рок». Спростувати його можна лише справжньою музикою, а така музика потребує певної справжньої підготовки для її розуміння. Коли ж починати підготовку? Відома народна мудрість «Виховуй дитину, поки вона лежить на вздовж ліжка, а поперек його», виявляється, чи не найбільшою мірою стосується саме музичного виховання. Перші сигнали, які людина дістає від зовнішнього світу, — це звуки, котрі дитина чує ще до народження. Для майбутньої музичної сприйнятливості дитини велике значення має душевний стан жінки, котра готується стати матір'ю, і те звукове середовище, в якому вона перебуває. Найперше, що можуть зробити батьки для музичного виховання своєї дитини, — це захистити маля від передчасних музичних вражень, від зайвого навантаження слуху. Немовля ще не здатне протестувати проти шкідливої для нього музики, яка лунає із телефіру, радіо, магніфона, воно може навіть заснути під час трансляції рок-концерту, але це зовсім не означає, що «йому байдуже», як вважають, на жаль, деякі батьки. Музичні звуки впливають не лише на слух, а й на весь організм дитини, надмірні звукові враження виснажують нервову систему, можуть викликати глибокі зміни в органах слуху.

Для того, щоб допомагати дитині в музичному вихованні, треба самим батькам по-справжньому зацікавитися музикою. Навчитися розуміти і любити музику легше із творів старовинних, де зберігся міцний зв'язок з фольклором, з музичним побутом.

Вирішуючи питання, на яку виставу оперного театру ви підете з дитиною, треба насамперед враховувати складність музики. Музичний зміст, скажімо «Запорожця за Дунаєм» П. Гулака-Артемівського цілком доступний для школярів середнього шкільного віку, але цього не можна сказати про «Тараса Бульбу» М. Лисенка.

Значення мистецтва у сімейному спілкуванні особливо зростає, коли дитина входить у підлітковий вік (учні середнього шкільного віку належать до раннього підліткового віку). Цей період не випадково вважається найважчим у житті людини. Соціологи та психологи говорять навіть про особливе “підліткове мислення”, що характеризується нетерпимістю, максималізмом. Це не стільки мислення, скільки вияв суперечностей переходу від дитинства до дорослості. Підліток — це людина, яка вже не є дитиною, не хоче, щоб її вважали дитиною, але ще не має ні сил, ні знань, ні прав, ні терпіння дорослої людини.

Саме в цьому віці особливо потрібне мистецтво, але, на жаль, у старших класах скорочується кількість уроків літератури, припиняється вивчення музики й образотворчого мистецтва. У музичних школах навчається не більше 2 % учнів загальноосвітніх шкіл. Тому центр ваги в естетичному вихованні учнів 5-6 класів має бути перенесений на самоосвіту, на розвиток потреби і здатності самовиховання. І тут велику роль починає відігравати сім'я. Самі батьки вирішують чи потрібно дитині й далі перебувати в мистецькому середовищі, чи набутих знань і вражень достатньо для музично-естетичного розвитку особистості школяра і потрібно переключати діяльність дитини на інший вид галузі.

Мистецтво дає таке відображення дійсності, яке водночас є істиною, і переживання істини. Розширюючи неповторний досвід кожної людини, воно збагачує її духовний світ, уявлення про життя.

Соціологи відзначають більш високий рівень працездатності у тих школярів, які навчаються в загальноосвітній школі, а ще й у музичній чи образотворчій школах, студіях, гуртках (за інших рівних умов).

Якщо батьки намагатимуться все робити для того, щоб дитина засвоїла якомога більше мистецьких творів, то це дасть їй (дитині) можливість безпомилково розпізнавати, де справжнє мистецтво, а де підробка в сучасній естрадній продукції, не підпадати “під гіпноз” мелодій, що супроводжують тексти, слабкі в художньому відношенні, чужі за моральним змістом. Як бачимо, батьки можуть використовувати великий арсенал засобів, методів і прийомів музично-естетичного виховання. Вміле їх застосування дає змогу дитині змалку засвоювати основи музично-естетичного виховання, навчатися бачити прекрасне, розуміти й цінити твори мистецтва, прилучатися до художньої творчості, жити й творити за законами краси.

Висновки. Таким чином, характеризуючи систему музично-естетичного виховання, дуже важливо встановити взаємозв'язки між безліччю елементів, скажімо, між зовнішніми впливами і внутрішніми психічними процесами дитини, між характером, видом художньої діяльності та здібностями, які при цьому в неї розвиваються, між навчанням учнів та їхнім творчим розвитком тощо. Ми намагалися знайти даний взаємозв'язок між музично-естетичним вихованням сім'ї та школи. Думка про те, що чим більше в школі проводиться родинних виховних заходів із залученням батьків учня, тим успішніше проходитиме музично-естетичний розвиток у школярів й вони більше долучатимуться до родинного вогнища, не нова та підтвердилася спостереженням за учнями загальноосвітньої школи під час проведення родинних виховних заходів, де були залучені батьки та діти, подекуди цілі сім'ї.

Дуже важливо, зокрема, щоб у свідомості школярів музика й потяг до краси розвивався у правильному напрямку, і якомога яскравіше виявили свої глибокі внутрішні зв'язки із нього.

Ми можемо стверджувати, що роль сім'ї у музично-естетичному вихованні досить значна і має важливе значення в усесторонньому розвитку особистості школяра середнього віку. Розкриваючи в своїй роботі всі напрямки роботи сім'ї для естетичного й музичного розвитку, ми цим самим намагалися дати рекомендації батькам, які хочуть щоб музично-естетичне виховання було присутнє в їхньому родинному вогнищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі. / О.А. Апраксина. — М., 1983. — 186 с.
2. Грищенко Т.С. Музично-естетичне виховання в гімназіях України / Т.С. Грищенко // Рідна школа. — № 7-8.— 1998, с. 2-
3. Губ'як В.С. Виховання учнів на засадах народної творчості та фольклору / В.С. Губ'як // Рідна школа.— №11.— 2001, с. 4-7.
4. Дзвінка Р.Н. Засоби народного мистецтва. / Р.Н. Дзвінка // Рідна школа.— №7-8.— 1995, с. 18-20.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. / В.О. Сухомлинський — К. Рідна школа.— 1988. — 244 с.

Мудра О.

Науковий керівник – асист.Ороновський А. І.

ЛЕМКІВСЬКА ПІСНЯ У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО

Постановка проблеми. Василь Барвінський — один з тих митців, чия діяльність визначається широтою та багатогранністю. Все життя він присвятив служінню українській музичній культурі, боротьбі за її утвердження. В особі Василя Барвінського органічно поєдналися талановитий композитор, критик, музикознавець, піаніст і педагог. Різні сторони його обдарування існували нероздільно, органічно доповнюючи та збагачуючи одна одну.

Походив композитор із відомого старовинного галицького роду Барвінських, представники якого ставили собі в житті єдину мету – щире служіння українству на ниві освіти, культури, літератури та науки. Здобував музичну освіту В. Барвінський спочатку у своєї матері, згодом – у чеського педагога В. Курца у Львові, а в професора В.